

УДК 007.304.659.3

«ВИХОВНИЧА СИЛА» РІДНОГО СЛОВА (НА МАТЕРІАЛАХ ЖУРНАЛУ «РІДНА МОВА»)

Марія Ріпей

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
бул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна, e-mail: journft@franko.lviv.ua*

На матеріалах журналу «Рідна мова» розглянуто виховне значення рідного слова. Зосереджено увагу на мові дитячих видань, ролі матерів у навчанні дітей рідної мови, а також великій відповідальності письменників та видавців.

Ключові слова: рідне слово, дитячі видання, виховне значення, народ, літературна мова.

Рідна мова — основа формування особистості, її духовного розвитку. Велике виховне значення рідного слова. Бо дитина засвоює не тільки звуки, слова, сполучення слів, а «безліч понять, поглядів на речі, велику кількість думок, почуттів художніх образів, логіку й філософію мови...» [13; 268].

На сторінках науково-популярного місячника «Рідна мова», гаслом якого було «для одного народу — одна літературна мова, один правопис» [1; 221], головню у публікаціях головного редактора, професора Івана Огієнка, а також інших авторів значну увагу зосереджено на проблемі вивчення української літературної мови кожним українцем, «від дитини починаючи: селянинові, робітникові та інтелегентові, і то від початків» [11; 176].

У журналі були такі рубрики: «Сучасна літературна мова Наддніпрянської України», «Мова нашої преси», «Канцелярійна мова», «Життя слів», «Словник мови Кобзаря», «Новинки з мовознавства» та ін. Публікації головню були трьох напрямів: «функціонування, нормування сучасної української літературної мови, її історичний розвиток» [12; 155–156].

Ми ставили за мету розглянути виховне значення рідного слова на матеріалах журналу «Рідна мова».

У статті «Всеукраїнська літературна мова й мова наших дитячих видань» Іван Огієнко акцентує, що «соборна всеукраїнська літературна мова потрібна нам так само, як потрібен хліб насущний, як потрібне повітря» [6; 84]. «Рідна мова — то душа народу, то його живе серце, — пише автор публікації «Рідна мова й культура народу», — кожний, хто втрачає рідну мову, тим самим перестає бути органічним членом свого народу; він може цікавитися своїм народом, може навіть допомагати йому, але вірним сином своєї нації безмовна особа ніколи не буде» [8; 193].

Перше місце у вивченні рідної мови, як зазначає Іван Огієнко, особливо тепер посідають дитячі журнали. Однак усі дитячі журнали, зокрема, «Світ Дитини», «Дзвіночок», «Наш Приятель», видаються місцевою мовою, а не літературною. Читачі навчаються тільки мови регіональної. «Час вимагає, а потреби цілого народу наказують, щоб усі наші дитячі журнали негайно перейшли на літературну всеукраїнську мову» [6; 86]. Звісно, ця мова повинна бути проста та зрозуміла дітям. Важливо, щоб читач розумів, що читає, «щоби по перечитанню не осталося в душі його непевне і темне вражіння або половинні мислі...» [14]. А також важливо добирати твори, простежуючи їхній вплив на маленьких читачів. Головно зосереджувати увагу на тих творах, які «образують розум і дух і становлять таким чином здоровий корм душі...» [14]. З цього приводу С. Черкасенко писав: «Той факт, що вони [видавництва] розвивають ся щодалі, що видання дитячих книжок і підручників збільшуєть ся, є гарним покажчиком, як бажанне рідної освіти проникає все глибше в народ — сей головний споживач української книжкової продукції» [1; 552].

У педагогічній науці якийсь час була поширена думка, що до наших наймолодших треба звертатися місцевою мовою. Як пише Іван Огієнко, ця думка сьогодні не має багато прихильників, бо той, хто вважає, що до дитини треба промовляти тільки місцевою мовою, «мусить визнати за конечне й потрібне» створення, скажімо, букварів і читанок для лемків, гуцулів, бойків, волиняків та інших [6; 86]. Всенациональною мовою може бути тільки мова літературна, як в усіх культурних народів світу. «І тільки ця всенациональна соборна літературна мова стане для української інтелігенції правдивою «рідною мовою», правдивим двигуном духової культури цілого нашого народу» [8; 198].

Пресу і друковану книжку Іван Огієнко називає третім «могучим двигуном» (після церкви і школи). Зазначає, що «коли цей третій двигун... перейде на соборну літературну мову, аж тоді тільки настане в нас правдива гармонія поміж рідною мовою та духовою культурою народу» [8; 198]. Дитина, яка навчиться літературної мови з дитячих журналів та книжок, згодом «скріпить і побільшить своє знання», стане свідомо поруч з тими, хто творитиме всеукраїнську літературну мову й культуру [6; 87].

З огляду на це особливої уваги потребує мова дитячих видань, що вимагає великої праці від редакторів дитячих і шкільних видань, а також письменників. «Усі працівники слова, — зауважує Іван Огієнко, — мусять пам'ятати, що несуть велику відповідальність перед своїм народом за створення соборної літературної мови» [6; 88].

Цю тему продовжує П. Кривоносок у статті «Наука про рідномовні обов'язки» з погляду педагогічного». Він пише, що головними чинниками виховання малої дитини є, звісно, дім, церква й школа. Але від десятилітнього віку, коли дитина навчиться читати, «у формуванні світогляду та характеру відіграє не менш важну роль красне письменство, преса, театр, кіно... Що далі входить підліток у роки, то слабне роль дому й школи, а кріпшає виховнича сила письменства й гуртів, а головно преси» [3; 38]. Однак проблема в тому, що дитячу літературу галицьких видавництв волинські діти «трудно розуміють». Галицькі видавництва повинні пам'ятати, що й «Волинщину їм треба обслужити, бо тут таки нічого тепер не друкується» [2; 239]. Щоб література галицьких видавництв була зрозумілою дітям Волині, автор публікації «Чистота мови дитячих видань» рекомендує «проверити наголоси, заступити діалектичні вира-

зи словами загальнолітературними». Тоді текст не зміниться, а мова буде «краща, чистіша» [2; 240]. Іван Огієнко пише, що українська інтелігенція, особливо вчителі та працівники пера, повинні всі свої сили віддати на створення соборної рідної мови [8].

На значенні неграмотного написання газетних матеріалів зосереджує увагу Ілля Шклянка у статті «Канадійська часописна мова. Шкоди від мовного хаосу в Канаді». Зазначає, що неправильне написання педагогічно шкідливе. Особливо воно шкідливе для дитячого віку, коли запам'ятовування відбувається легко, тривале відображення у пам'яті назв предметів і дій. Зір і слух «регіструють написані слова у нашій пам'яті. Неправильно написане слово, або нелітературний термін, лишаються в нашій умі так само, як і правильні слова. Отже, ми, чи хочемо, чи не хочемо, як тільки прочитаємо, то несвідомо навчаємось неправильних слів, нелітературної мови» [15; 300–301].

Публікації «Рідної мови» пронизує думка про те, що навчання дітей рідної мови є обов'язком письменників і батьків, головно матерів. Редакція закликає організоване жіноцтво до великої праці над плеканням «найціннішої перлини нашої духової культури — рідної мови» [9; 279]. «Душа народу — мова його, хто ж ліпше й глибше зрозуміє душу дітей своїх, як не Мати рідна, — зазначає Іван Огієнко у статті «Українська Мати й рідна мова...» — Бо ж Мати — то втілення мови нашої» [9; 282]. Адже мати є найпершою вчителькою рідної мови, що «аж до могили брентить нам найсолодше за всі мови світу», «матерня мова міцно зливається з самою душею нашою в одну духову істоту» [9; 279].

Важка дорога до вироблення літературної мови. «Але чи є така праця, щоб її лякалася українська Жінка, коли праця та на користь синів її?» — запитує Іван Огієнко [8; 280]. Він закликає до створення «Гуртків Плекання Рідної мови» при «Союзах Українок», щоб жінки могли самі навчатися, а свої знання передавати рідним дітям і заохочувати їх до плекання літературної мови. «Мати — то втілення мови нашої», — пише Іван Огієнко [9; 282]. «В своїй хаті — то вона найперший і наймиліший професор своїм дітям... Мати — то найглибший і найреальніший творець літературної мови». Інтелігентна українська мати повинна досконало знати свою літературну мову, завжди її вчити, а все своє знання разом із «матерньою теплою ласкою переливати в серця своїх дітей. Пам'ятати, що власне цього всі ми не забуваємо до кінця віку свого...» [7; 468].

До цього закликають і авторки «Рідної мови». Зокрема, Ярослава Мандюкова звертається до жінок, щоб докласти всіх зусиль для плекання нашої рідної мови: «Мусимо свято берегти наші цінності, щоб передати їх майбутньому поколінню, мусимо чутко стояти на сторожі чистоти рідної мови, бо вона ж — підвалина нації» [5; 15–16].

Автори «Рідної мови» у своїх публікаціях звертають увагу на те, щоб щоденні молитви промовляти українською мовою: «Усі народи західної Європи моляться у своїй рідній мові... Одні українці й тут уважають мертвою церковної мови, що її мало розуміють і зо шкодою для рідного слова, так, якби ми його зовсім не мали, або воно не було гідне такої чести» [11; 176]. Іван Огієнко пише про князя Ростислава, який один із перших у слов'янському світі «глибоко зрозумів був значення рідної мови для зросту культури й сили народу». Він «вирядив своє посольство» до столиці Греції (найкультурнішої тоді держави) з проханням просити вчителів, які б пояснили написане у книжках: «Земля наша

охрищена. Але не маємо вчителя, що навчив би нас і переклав би Святі Книги. Не розуміємо ми ані грецької мови, ані латинської; одні нас учать так, другі йначе, а ми не розуміємо ні змісту Книжок, ні читання їх» [8; 194]. Бо великий вплив на розвиток духовної культури народу церкви і школи. У тих народів, у яких в церкві і школі користувалися рідною мовою, духовна культура була на високому рівні, а в тих, де богослужіння і навчання у школі відбувалися чужою, малозрозумілою мовою, «зріст духовної культури народу йшов дуже поволі, і такий народ культурно сильно відставав від народів, що вільно вживали рідної мови» [8; 193–194].

На підставі опрацьованих матеріалів у журналі «Рідна мова» можемо висувати, якого важливого значення понад півстоліття тому надавали розвитку літературної мови, як оцінювали роль дитячих видань, як аналізували неграмотне написання, яке місце у вивченні рідної мови відводили матері. Автори були переконані, що «мова — дзеркало думок, почувань і волі» [10; 11], що «літературної мови треба добре вчитися, щоб знати її» [6; 86], писали, що велика виховна роль рідної мови «не тільки в тому, що нею орудують виховуючи, але ще й в тому, що сама ота мова стає однією з цілей виховання» [3; 39], акцентували на значенні навчання і виховання у розвитку особистості, що «не лише вмє чи може, а також хоче бути корисним членом суспільства» [4; 179].

1. Видавнича справа та редагування в Україні: постаті і джерела (XIX — перша третина XX ст.) / За ред. Н. Зелінської. — Львів, 2003.
2. *Володимирів М.* Чистота мови дитячих видань // Рідна мова. — 1934. — Ч. 6. — С. 237–240.
3. *Кривоносюк П.* «Наука про рідномовні обов'язки» з погляду педагогічного // Рідна мова. — 1937. — Ч. 1. — С. 35–40.
4. *Кривоносюк П.* Українська термінологія. 1. До педагогічної термінології // Рідна мова. — 1933. — Ч. 5. — С. 179–182.
5. *Мандюкова Я.* Притча про самоцвіт // Рідна мова. — 1933. — Ч. 1. — С. 13–16.
6. *Огієнко І.* Всеукраїнська літературна мова й мова наших дитячих видань // Рідна мова. — 1934. — Ч. 3. — С. 81–88.
7. *Огієнко І.* Плекаймо свою літературну мову! Про гуртки плекання рідної мови // Рідна мова. — 1934. — Ч. 11. — С. 465–474.
8. *Огієнко І.* Рідна мова й культура народу // Рідна мова. — 1937. — Ч. 5. — С. 193–200.
9. *Огієнко І.* Українська Мати й рідна мова. Привіт Українському Жіночому Конгресові // Рідна мова. — 1934. — Ч. 7. — С. 279–282.
10. *Островський В.* Знання мови необхідне кожному // Рідна мова. — 1933. — Ч. 1. — С. 9–12.
11. *Степів І.* У рідній справі. Стаття на анкету «Рідної мови» // Рідна мова. — 1938. — Ч. 4. — С. 173–178.
12. Українська журналістика в іменах: Вип. 2. — Львів, 1995. — С. 154–157.
13. *Ушинський К. Д.* Рідне слово // Педагогіка: Хрестоматія. — К., 2003. — С. 264–270.
14. *Франко І.* Жінчина — мати. Лектура для дітей. Ч. III // Друг. — 1876. — № 4. — С. 60–62.

15. Шклянка І. Канадійська часописна мова. Шкоди від мовного хаосу в Канаді // Рідна мова. — 1936. — Ч. 7. — С. 297–304.

**«CULTIVATING POWER» OF NATIVE WORD
(BASED ON THE MATERIALS OF MAGAZINE «MOTHER TONGUE»)**

Mariya Ripey

Ivan Franko National University of Lviv,
Chupryny Street 49, 79044, Lviv, Ukraine
Tel. office: (032) 239-40-31
E-mail: journft@franko.lviv.ua

Based on the materials of magazine «Mother tongue» was considered educative sense of native word. Concentrated attention on language of children publication, the mother's role in children education of mother tongue, and also great response of writers and publishers.

Key words: native word, children publication, educative sense, nation, literary language.

**«ВОСПИТАТЕЛЬНАЯ СИЛА» РОДНОГО СЛОВА
(НА МАТЕРИАЛАХ ЖУРНАЛА «РИДНА МОВА»)**

Мария Рипей

Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Генерала Чупрынки, 49, 79044, Львов, Украина
Тел. оф.: (032) 239-40-31
E-mail: journft@franko.lviv.ua

На материалах журнала «Рідна мова» рассмотрено воспитательное значение родного слова. Сосредоточено внимание на языке детских изданий, роли матерей в обучении детей родному языку, а также большой ответственности писателей и издателей.

Ключевые слова: родное слово, детские издания, воспитательное значение, народ, литературный язык.

Стаття надійшла до редколегії 01.10.2007

Прийнята до друку 14.04.2009